

Tortuna kyrka II

Arkeologisk antikvarisk kontroll

Tortuna prästgård 1:9
Tortuna socken
Västerås kommun
Västmanlands län
Västmanland

Ulf Alström

Innehåll

Inledning.....	2
Bakgrund	2
Syfte och målsättning	3
Undersökningsresultat.....	3
Referenser	5
Kart- och arkivmaterial	5
Internetbaserade källor	5
Litteratur	5
Tekniska och administrativa uppgifter.....	5
Kartfigur.....	6

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2013

Omslagsfoto: Invigningskors, Tortuna kyrka. (Foto och photoshop U. Alström.)

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN:978-91-7453-280-7

Västerås 2013.

Sammanfattning

På grund av schaktningar vid Tortuna kyrka har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en arkeologisk antikvarisk kontroll.

Kontrollen skedde efter en cirka 130 meter lång schaktsträcka. Vid Tortuna kyrkas torn påträffades ett lager som innehöll bruk och tegelfragment. Lagret avsattes troligtvis vid tornet byggande 1824–1826.

Ett fåtal lösa ben påträffades. Dessa lades tillbaka i schaktet. En del av en Selterflaska i stengods påträffades vilket tyder på att kyrkogården utvidgats västerut i samband med byggandet av kyrktornet.

Inledning

På grund av schaktningar på kyrkogården i Tortuna inför installation av nya styr- och övervakningssystem har Stiftelsen Kulturmiljövård utfört en arkeologisk antikvarisk kontroll.

Den antikvariska kontrollen utfördes 28–30 maj 2013 efter ett beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län 2012-10-23 med dnr: 431-5043-12.

Beställare av den arkeologiska kontrollen var Västerås kyrkliga samfällighet.

Figur 1. Tortuna kyrka från ÖSÖ. (Foto U. Alström.)

Bakgrund

Tortuna kyrkas nuvarande utseende tillkom under 1700- och 1800-talet. Interiört har kyrkan exklusiva målningar från 1500-talet. Tortuna socken nämns i första kända belägget 1331, men kyrkan anses vara uppförd under perioden omkring 1300 (Boëthius 1921; Hammarskiöld 2004; Kilström okänt tryckår; Ståhl 1985).

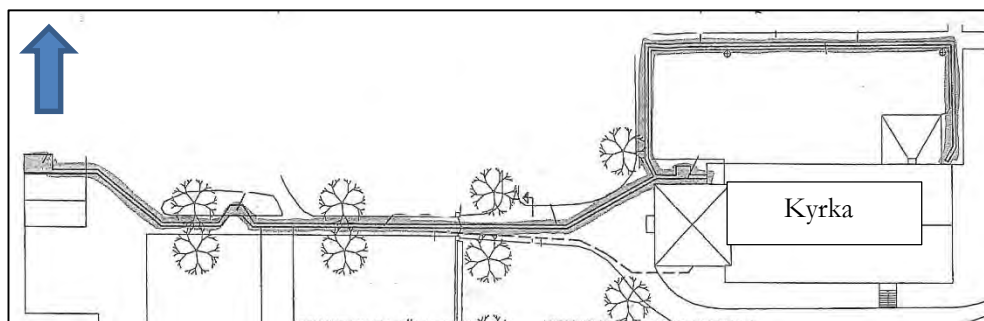
Vid en arkeologisk antikvarisk kontroll 2011 i samband med en markundersökning påträffades gravar i ett av schakten intill kyrkans södra mur. Benfragment från två gravar skickades till Tandemlaboratoriet för åldersbestämning med hjälp av ¹⁴C- analys. Den gravlagde intill kyrkans grundmur begravdes med 95% sannolikhet under perioden 1160–1270 e.Kr. Med 68% sannolikhet begravdes den döde under perioden 1205–1265 e. Kr. (Alström 2012). Dateringen antyder att kyrkan uppförts före sekelskiftet år 1300.

Syfte och målsättning

Syftet med den arkeologiska antikvariska kontrollen var att skydda fornlämningar från att skadas. Om större anläggningar påverkades av markarbetena skulle schaktningarna avbrytas och samråd hållas med Länsstyrelsen i Västmanlands län. Smärre anläggningar samt eventuella kulturlager skulle dock undersökas och dokumenteras.

Målsättningen med dokumentationen var att bedöma kulturlagren och anläggningarnas karaktär, bevarandegrad och ålder.

Undersökningsresultat

Figur 2. Tortuna kyrka med det grävda schaktet markerat med röd linje. (Planritning Svenke Klämatstyrning. Skala cirka 1:1 000.)

Schaktet som grävdes var cirka 130 m långt. Djupet var i allmänhet 0,6 meter och bredden 0,4 meter. I schaktet vid kyrkans torn framkom byggnadsrester i form av bruk och tegelfragment. Det avsatta lagret härstammar med stor säkerhet efter bygget av tornet 1824–1826. För övrigt bestod schaktmassorna av matjord och morän. Enstaka ben påträffades under grävningsarbetet. Dessa lades tillbaka i schaktet.

Figur 3. En skärva från en Selterflaska i saltglaserat stengods framkom i schaktet vid västra kyrkogårdsgränden. Skala 1:1. (Bild U. Alström.)

Endast ett föremål påträffades i schaktet. Det var en skärva stengods från ett Selterflaska med en stämpel som visar flaskans ursprung. I stämpelns yttrecirkel urskiljs bokstäverna ELTER vilket bör stå för SELTER. I den inre cirkeln finns två bokstäver; *N S* vilket står för Herzogtum Nassau. Hertigdömet som låg i Tyskland existerade under åren 1806–1866 (Wikipedia). Skärvan har inte sparats

Skärvan påträffades i botten av schaktet intill kyrkogårdens västra grind där schaktet drogs mellan grindstolparna. Möjligtvis kan skärvan berätta om ett markarbete vid grinden under första halvan av 1800-talet. Kanske i samband med bygget av västtornet då man möjligen kan ha utvidgat kyrkogården åt väster. Några skriftliga källor som talar om en utvidgning är inte kända.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Ekonomiska kartan. Tillberga 11G:29

Svensk Klimatstyrning. Planritning. Återgiven i skala 1:1 000.

Internetbaserade källor

http://de.wikipedia.org/wiki/Herzogtum_Nassau

Litteratur

Alström, U., 2012. Tortuna kyrka. Arkeologisk antikvarisk kontroll. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2012:31. Västerås.

Boëthius, G., 1921. De tegelornrade gråstenskyrkorna i norra Svealand. Studier från Stockholms högskolas konsthistoriska institut. Stockholm.

Kilström, B.L., Okänt tryckår. Tortuna kyrka. Västerås Stifts Kyrkoberskrivningskommitté. Västerås

Ståhl, H., 1985. Ortnamn i Västmanland. Stockholm.

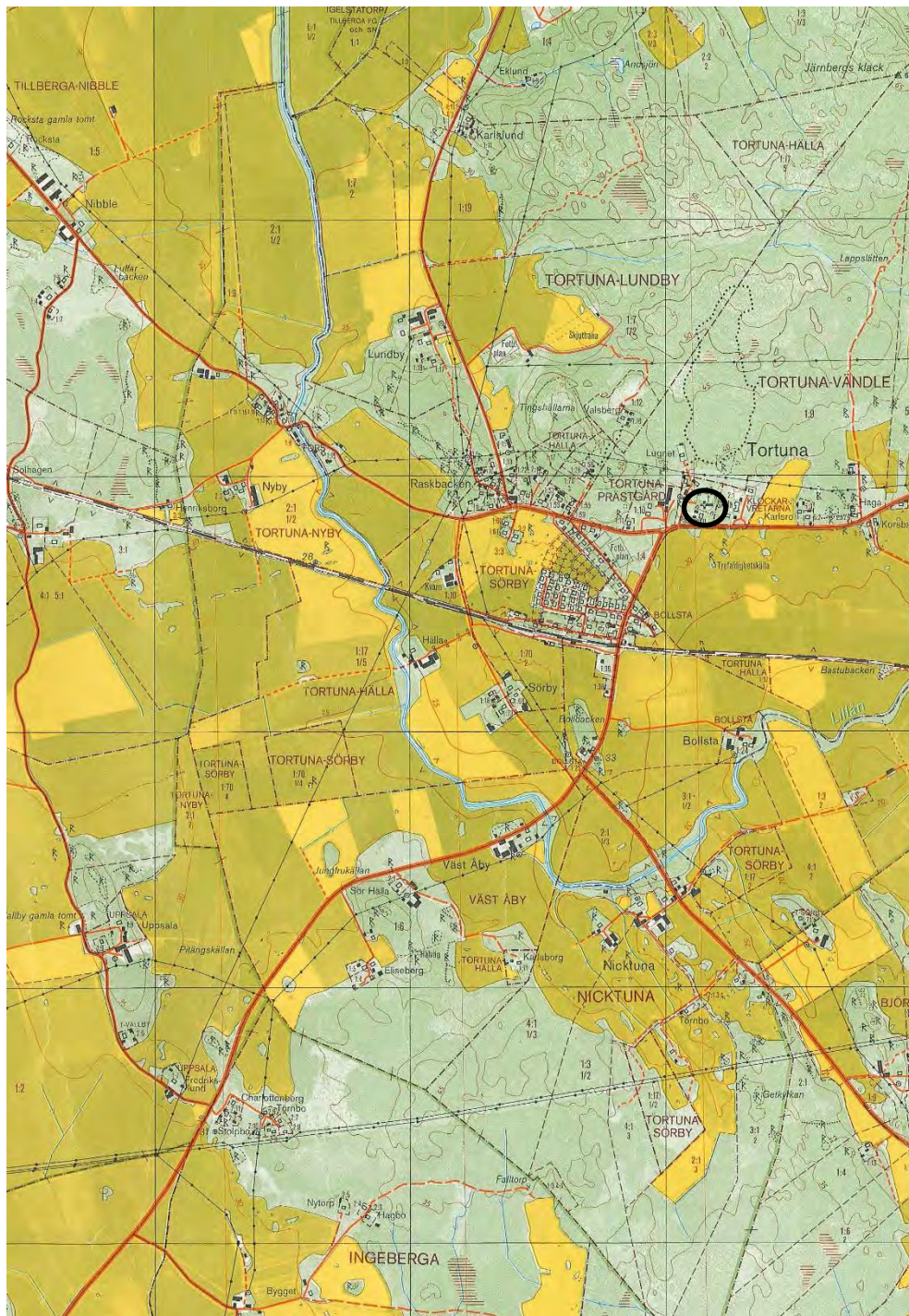
Tekniska och administrativa uppgifter

KM projektnr:	KM 12125
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-5043-12, 2012-10-23
Undersökningsperiod:	28–30 maj 2013
Exploateringsyta:	Cirka 130 m löpschakt
Personal:	Ulf Alström
Belägenhet:	Tortuna prästgård Tortuna socken, Västerås kommun, Västmanlands län, Västmanland
Ekonomisk karta:	Tillberga 11G:29
Koordinatsystem:	Rikets
Koordinater:	X 6617890 Y 1552160
Inmättningsmetod:	Manuell
Dokumentationshandlingar:	Förvaras på VLM
Fynd:	Inga fynd registrerades

Kartfigur

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Gävle. Ärende nr MS2012/02954.

Figur 4. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur ekonomiska kartan. Skala 1:20 000.

